

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Суворе і неухильне дотримання законів і заснованих на них нормативних актів, підзаконний характер діяльності державних органів виконавчої влади – основа функціонування всього апарату державного управління, а також зміцнення законності в сфері державного регулювання підприємництва і розвитку цивілізованих ринкових відносин в економіці України. Від того, наскільки точно виконуються органами виконавчої влади закони й інші правові акти, багато в чому залежить успішне вирішення задач економічної і соціальної політики держави.

Законність – явище багатопланове, емне. Тому поширені численні визначення, які розкривають той або інший аспект законності, той або інший її зв'язок із соціальними процесами [1, с.252]. Термін «законність» у юридичній літературі розглядається багатоаспектно, наприклад, як риса і властивість права [2, с.269–271], режим суспільного і політичного життя [3, с.319], принцип державного управління суспільством [4, с.399], як принцип державної діяльності, як метод державного керівництва суспільством, як режим взаємовідносин населення і державних органів [5, с.198].

Особливе значення принцип законності має у взаємовідносинах суб'єктів підприємницької діяльності з органами влади. У цьому випадку режим законності забезпечує можливість реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, і міститься в обов'язку кожного суб'єкта й об'єкта державного регулювання діяти у встановлених межах. Діючи на цій основі, органи влади здійснюють державне регулювання підприємницької діяльності виключно у межах своїх повноважень. Тобто, незважаючи на те, що у цілому органи державної влади наділені широкими повноваженнями самостійної правотворчості, правозастосування і правоохорони, вони самостійні лише в межах, окреслених правом.

Виходячи зі загального правила правових актів, кожний орган державної влади діє не тільки в межах установленної йому компетенції, але й у визначеному порядку, у встановлених правових формах. Тому, з огляду на необхідність захисту прав і інтересів суб'єктів підприємницької діяльності в процесі здійснення державного регулювання, порядок здійснення регуляторних дій органів влади повинний регламентуватися нормами права і носити юридичний характер. Це буде мати величезне значення для дотримання законності в державному регулюванні підприємницької діяльності, оскільки її можна забезпечити лише тоді, коли реалізація норм матеріального права здійснюється з дотриманням юридичних розпоряджень, які визначають порядок здійснення правореалізаційних дій. Підзаконність діяльності органів влади – найважливіший момент у їхньому правовому стані. В усій своїй діяльності вони повинні строго дотримуватись вимог Конституції України та законів, виконувати їх, а також у межах своєї компетенції сприяти їх виконанню іншими.

Згідно зі ст.19 Конституції України, «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Тобто держава мусить бути гарантом не лише належної реалізації передбачених Конституцією і законами прав і свобод людини і громадянина, в тому числі і суб'єкта підприємницької діяльності, а й неприпустимості не передбаченого Конституцією і законами втручання в діяльність суб'єкта підприємницької діяльності та примусового впливу на нього, тобто гарантом від свавілля, беззаконня, зловживань і вольових рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Разом з тим органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні діяти виключно в межах, визначених законами України. Отже, Конституція України встановлює, що вплив (особливо примус) з боку держави на особу та суспільство в цілому мусить бути мінімальним, що можливо лише за умови діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування виключно в межах закону [6, с.63].

Дотримання законності у державному регулюванні підприємницької діяльності забезпечується системою політичних, юридичних і суспільних гарантій, які створюють необхідні основи її непорушності через закріплення у правових нормах.

Особливу роль вимоги законності мають у державних органах, що здійснюють державне регулювання підприємницької діяльності. Для цих органів створюються додаткові гарантії забезпечення законності, оскільки їхня діяльність нерозривно пов'язана з економічною безпекою держави, добробутом населення, безробіттям і іншими аспектами державної соціально-економічної політики.

Важливе значення зміцнення законності здобуває в процесі ухвалення державного рішення щодо регулювання підприємницької діяльності. Будь-які порушення законності в цій сфері завдають шкоди не тільки суб'єктам підприємницької діяльності, стають перешкодою на шляху ринкових перетворень, але і сприяють розвитку тіньового бізнесу. Саме тому запровадження адміністративної процедури, яка включає в себе процедури прийняття рішень органами виконавчої влади щодо регулювання підприємницьких праводіносин, здійснення аналізу проектів регуляторних актів шляхом їх оцінювання, стандартизації процесу аналізу регуляторного впливу нормативно-правових актів є необхідними додатковими гарантіями законності.

Рішення органів виконавчої влади належить оцінювати через порівняння з легітимно поставленою метою та сподіваними результатами, тобто з точки зору їхнього можливого впливу на стан розвитку підприємства. Для цього необхідно проведення детального аналізу всіх проектів регуляторних актів перед їх ухваленням, з послідовним регулярним переглядом діючих актів. Це робиться для того, щоб виявити, чи не передбачають

регуляторні акти не виправдано великі витрати на їх виконання. Якщо це так, то такі акти взагалі скасовуються.

Такий аналіз має бути процедурно визначеним і постійним, а сам процес – максимально прозорим і відкритим для паралельного оцінювання з боку підприємницьких структур.

У суспільному житті законність виступає як метод державного управління суспільством, як основний і необхідний елемент демократичної держави. Сучасні економічні процеси відрізняються складністю, динамізмом, переплетенням різних тенденцій. От чому необхідно постійно переглядати законодавство, яке регулює підприємницьку діяльність, на основі комплексного наукового дослідження економічних умов, що постійно змінюються, всебічної перевірки розроблених правових норм. Запровадження постійного відстеження наслідків нормативно-правових актів дозволить покращити їх, вчасно внести зміни до них або скасувати застарілі норми.

Другою додатковою правовою гарантією законності в сфері державного регулювання підприємництва є створення системи контролю і стримувань у процесі реалізації адміністративної процедури прийняття рішень, яка могла б упокорити демонічні властивості виконавчої влади і перетворити її в інститут, який надійно б служив суспільству. При цьому контроль повинно бути організовано як всередині самої виконавчої влади, так і з боку громадськості.

Остання форма контролю (громадський контроль) потрібна для того, щоб забезпечити максимальну справедливість та передбачуваність регулювань. Складовими цього контролю є прозорість діяльності влади (зокрема в плануванні та ухваленні рішень) та її відповідальність за виконання поставлених завдань. Громадський контроль у формах публічних обговорень проектів регулювань, зворотного зв'язку з усіма зацікавленими сторонами на стадії планування та розробки документів має відчутно покращити діалог влади з підприємцями, збільшити передбачуваність та довіру до її дій, підвищити виконуваність регулюючих актів.

Саме запровадження додаткових правових гарантій законності державного регулювання підприємництва у життя завдяки їх законодавчій регламентації дозволить і окремим суб'єктам господарювання, і державі загалом зменшити витрати, яких потребує виконання регуляторних актів, підвищиться стійкість законодавства. За таких умов зросте конкурентоспроможність вітчизняної продукції і покращиться інвестиційний клімат у країні.

У сучасному законодавстві України деякі елементи цього підходу вже присутні. Це стосується нинішньої процедури визначення пріоритетів для перегляду та аналізу нормативних актів, регулюючих підприємницьку діяльність, яку застосовує Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва. Відповідно до Указу Президента України «Питання Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва» [7; 8] цьому Комітету були надані права: погоджувати проекти нормативно-правових актів та директивних листів, які готуються органами виконавчої влади, з питань регулювання підприємницької діяльності та готувати пропозиції щодо доцільності їх видання; приймати рішення щодо

публікування проектів регуляторних актів, які суттєво впливають на ринкове середовище, права та інтереси підприємців, для публічного обговорення; вживати у межах повноважень заходи щодо захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності; затверджувати за поданням відповідних органів інструкційно–методичні матеріали з метою визначення умов та правил здійснення підприємницької діяльності, яка підлягає ліцензуванню, контролювати їх додержання.

Крім того, вже сьогодні найшла свою практичну реалізацію і система контролю за процесом державного регулювання в сфері підприємництва, яка організується на трьох рівнях. Центральний рівень передбачає зв'язок і координування міністерств та відомств щодо регулювання підприємницької діяльності Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва. Регіональний рівень полягає в співпраці територіальних органів Комітету та місцевих органів виконавчої влади. А третій рівень передбачає залучення до співпраці громадськості, в першу чергу суб'єктів підприємницької діяльності, через мережу громадських уповноважених з питань захисту підприємництва та громадських колегій [9, с.5–6].

Тобто, як ми бачимо, державному регулюванню підприємництва властивий справжній демократизм, що виражається в забезпеченні законності не тільки державними органами, системою адміністративно–правових заходів, установленням строгої відповідальності правопорушників перед законом, але і суб'єктами підприємництва, що залучаються до активної участі у виробленні нормативно–правових актів, які суттєво впливають на ринкове середовище, права та інтереси підприємців.

Отже, в Україні вже зроблені перші кроки до реформування державного регулювання в сфері підприємництва шляхом запровадження додаткових правових гарантій його законності. Але процес реформування все ще триває, і його головними характеристиками повинні стати передбачуваність, послідовність та відповідальність органів влади за наслідки своїх рішень.

Список літератури: 1. Общая теория права: Учебник для юридических вузов/ Ю.А.Дмитриев, И.Ф.Казьмин, В.В.Лазарев и др.; Под общ.ред. А.С.Пиголкина. М., 1996. 2. Вопросы Советского государства и права. М., 1957. 3. Проблемы теории государства и права. М., 1979. 4. Теория государства и права /Под ред. А.М.Васильева. М., 1977. 5. Административное право Украины (Общая часть): Учебное пособие / Битяк Ю.П., Зуй В.В. Х., 1999. 6. Коментар до Конституції України. К., 1998. 7. Питання Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва: Указ Президента України від 25 травня 2000 року № 721/2000 // Офіційний вісник. 2000. №22. Ст.888. 8. Про внесення змін до Указу Президента України від 25 травня 2000 р. №721: Указ Президента України від 9 вересня 2000 року № 1050/2000 //Офіційний вісник. 2000. №37. Ст.1574. 9. Кужель О. Регуляторна реформа ще цілком не оцінена ні владою, ні підприємцями // Підприємництво в Україні. 2001. № 3.

Надійшла до редколегії 22.07.03